

การเมืองเรื่องการปะทะกับความคิดทางการเมือง: การเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องการเมืองกับการเมือง ในงานศึกษาของฮานนา อาเรินด์ท์ กับซิดนีย์ แทวโรว์ และชาลส์ ทิลลี่

ญาเรศ อัครพัฒนานุกุล¹

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้นำเสนอความเข้าใจเชิงเปรียบเทียบต่อมโนทัศน์เรื่องการปะทะทางการเมืองในมุมมองที่เหมือนและแตกต่างกันระหว่างแนวคิดเรื่องความรุนแรงทางการเมือง การปฏิวัติ และอารยะขัดขืน ในงานของ ฮานนา อาเรินด์ท์ และแนวคิดเรื่องการปะทะทางการเมืองของกลุ่มนักวิชาการทางรัฐศาสตร์เชิงโครงสร้างอย่าง ซิดนีย์ แทวโรว์ และ ชาลส์ ทิลลี่ ผลการศึกษาพบว่า การศึกษาเปรียบเทียบมุมมองของนักทฤษฎีการเมือง ดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมโนทัศน์เรื่องการปะทะทางการเมือง และมโนทัศน์เรื่องความเป็นการเมือง ที่แตกต่างกันของกลุ่มนักคิดทั้ง 2 กลุ่ม โดยมโนทัศน์ต่าง ๆ ของอาเรินด์ท์ ได้แก่ ความรุนแรงทางการเมือง การปฏิวัติ และอารยะขัดขืน มีความแตกต่างกันในแง่ของการจัดวางมโนทัศน์ต่าง ๆ ให้อยู่ภายในหรือภายนอกพื้นที่ทางการเมือง กล่าวคือ มโนทัศน์เรื่องความรุนแรงทางการเมือง เป็นสิ่งที่อาเรินด์ท์จัดให้อยู่ตรงข้ามกับแนวคิดเรื่องการเมือง เนื่องจากใช้ความรุนแรงทางการเมืองจะนำมาซึ่งการปิดกั้นไม่ให้มีการแสดงออกและการสนทนาในประเด็นสาธารณะอย่างเสรี สำหรับมุมมองเรื่องการปฏิวัติ และอารยะขัดขืน อาเรินด์ท์สนับสนุนการเปิดพื้นที่ภายในวงขอบของการเมือง เพื่อให้ผู้คนที่แตกต่างกันหลากหลายมาดำเนินกิจกรรมร่วมกัน ในขณะที่มุมมองของนักรัฐศาสตร์

---

¹ อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา <Email: yared.ak@buu.ac.th>

เชิงโครงสร้าง แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างการปะทะ การกระทำรวมหมู่ และการเมือง โดยมุ่งเน้นไปที่เป้าหมายในการแสดงให้เห็นความไม่ต่อเนื่องทางการเมือง นอกจากนี้ ความสัมพันธ์ระหว่างการปะทะทางการเมืองกับแนวคิดเรื่องการเมือง ยังเผยให้เห็นถึงมโนทัศน์ของนักคิดทางการเมืองอื่น ๆ ที่แตกต่างกันออกไปด้วย

คำสำคัญ: การเมืองเรื่องการปะทะ ความเป็นการเมือง ฮานนา อาเร็นดท์ ซิดนีย์ แทวไรว์ ซาลส์ ทิลลี

Contentious Politics and Modern Political Thought: A Comparative Study of the Concepts of Politics and the Political in the Works of Hannah Arendt, Sidney Tarrow and Charles Tilly

Yared Akarapattananukul²

ABSTRACT

This article aims to understand the concepts of ‘contentious politics’ by comparing the concepts of political violence, revolution, and civil disobedience in the work of Hannah Arendt to the practitioners of the structuralist approach, i.e., Sidney Tarrow and Charles Tilly. The comparative study result points out the highly divergent understanding of contentious politics and its relationship to politics amongst these two approaches. Arendt differentiates the concept of political violence from that of revolution and civil disobedience in terms of being in and out of the political sphere. That is to say, for Arendt, violence is defined by its opposition to politics because the practice of violence denies the freedom of action and speech. However, Arendt binds up the concepts of revolution and civil disobedience within the realm of politics, which brings about the various public activities. On the other hand, the structuralists show the relationship between contention, politics and collective action by focusing on the discontinuity of politics. In addition, other political thinkers also contribute a great deal to articulate the relationship between contentious politics and politics in various ways.

Keywords: Contentious Politics, The Political, Hannah Arendt, Sidney Tarrow, Charles Tilly

---

² Lecturer, Department of Political Science, Faculty of Political Science and Law, Burapha University <Email: yared.ak@buu.ac.th>

บทนำ

คำว่า ‘การเมืองเรื่องการเมืองปะทะ’ (Contentious Politics) เป็นคำศัพท์ทางรัฐศาสตร์ที่ถูกนำไปใช้เพื่ออธิบายหรือทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางการเมืองภายใต้บริบทที่หลากหลาย แม้ว่าร่องรอยของความคิดต่อการเมืองเรื่องการเมืองจะปรากฏให้เห็นตั้งแต่สมัยเอเธนส์โบราณผ่านคำศัพท์ทางการเมืองที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ แต่คำว่า ‘การเมืองปะทะทางการเมือง’ เริ่มถูกนำมาใช้โดยตรงและแพร่หลายโดยนักโครงสร้างนิยม (Structuralism) ที่ครอบครององค์ความรู้ทางสังคมวิทยาประวัติศาสตร์ (Historical Sociology) ในช่วง 1960s ถึง 1970s เช่น วิลเลียม แกมสัน (William Gamson) ด็อบ แมคอาดัม (Doug McAdam) ซิดนีย์ เทวโรว์ (Sidney Tarrow) และ ชาลส์ ทิลลี (Charles Tilly) โดยลักษณะสำคัญของแนวคิดโครงสร้างนิยม มีจุดเน้นที่การอธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ ในมุมมองของกรอบเชิงโครงสร้าง มากกว่าในแง่ของเป้าหมายที่สมัครใจของปัจเจก หรือจิตวิทยาปัจเจก กล่าวอีกอย่างก็คือ แนวคิดนี้ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างหน่วย (units) ต่าง ๆ ที่นำมาสู่การก่อตัวของรูปแบบเฉพาะของความสัมพันธ์นั้น ๆ ในเชิงโครงสร้าง เช่น ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (social movement) การกระทำรวมหมู่ (collective action) และการระดมทรัพยากร (resource mobilization) เครือข่าย (network) โครงสร้างโอกาสทางการเมือง (political opportunity) (Hanagan, Moch, & Brake, 1998, pp. ix-x) โดยนักคิดทางสังคมในกลุ่มนี้นำคำว่า ‘การเมืองปะทะทางการเมือง’ มาใช้อธิบายความสัมพันธ์ในลักษณะที่ขัดแย้งต่าง ๆ ของสังคมที่แสดงออกถึงพฤติกรรมของความขัดแย้งระหว่างมนุษย์ที่มาจากแรงจูงใจเชิงโครงสร้าง ไม่ใช่ความขัดแย้งในระดับระหว่างปัจเจก

แม้ว่าในด้านหนึ่ง คำว่า ‘การเมืองปะทะทางการเมือง’ จะเป็นสิ่งที่ถูกกล่าวถึงและให้ความหมายไว้โดยตรงจากนักสังคมศาสตร์เชิงโครงสร้างอย่าง แมคอาดัม เทวโรว์ และทิลลี ดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น แต่ในอีกด้านหนึ่ง ก็อาจกล่าวได้ว่าแนวคิดในเรื่องดังกล่าว เป็นหนึ่งในแนวคิดทางรัฐศาสตร์ที่มีความคลุมเครือในแง่ที่อาจจะถูกตีความได้ในหลายความหมาย อันเนื่องมาจากการที่เราสามารถเชื่อมโยงมโนทัศน์ของการเมืองเรื่องการเมืองปะทะเข้ากับคำศัพท์หรือชุดของคำศัพท์ทางการเมืองที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมาก (Tilly, 2003a) เช่น การต่อต้านขัดขืนทางการเมือง (Political Resistance) อารยะขัดขืน (Civil Disobedience) การปฏิวัติ (Revolution) การเคลื่อนไหวทางการเมือง (Political Movement) การใช้และการไม่ใช้ความรุนแรงทางการเมือง (Political Violence/ Non-violence) โดยภายใต้ความหลากหลายของคำศัพท์ที่เกี่ยวข้อง

ดังกล่าว ก็ยังเกิดประเด็นโต้แย้งในทางปฏิบัติถึงความชอบธรรมในการกระทำการปะทะทางการเมืองที่เรียกผ่านคำศัพท์เหล่านั้นด้วย ตัวอย่างเช่น ในประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมืองตะวันตก ความคิดเรื่องการปะทะทางการเมืองปรากฏให้เห็นทางอ้อมผ่านการถกเถียงเรื่องเกี่ยวกับความชอบธรรมในการลอบสังหารผู้นำทรราชย์ (Tyrannicide) หรือกษัตริย์ที่ประพฤติดันไม่เหมาะสม (Dillinger, 2015, p. 15) โดยงานเรื่อง Athenian Constitution ของอริสโตเติล (Aristotle) และ History of the Peloponnesian War (VI, 56–59) ของธูซิดีส (Thucydides) กล่าวถึงฮาร์โมดิอุส (Harmodius) และ อริสโตเจิทอน (Aristogeiton) ว่าเป็นผู้พิชิตผู้นำทรราชย์ที่มีชื่อว่า เฮพพาคูส (Hipparchus) และวางแผนที่จะสังหารฮิปเปียส (Hippias) ผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นทรราชย์แห่งเอเธนส์แม้ไม่สำเร็จก็ตาม ด้วยเหตุนี้ ฮาร์โมดิอุสและอริสโตเจิทอนจึงได้ชื่อว่าเป็นผู้มีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักในนามของสัญลักษณ์ที่โดดเด่นแห่งการสนับสนุนระบอบประชาธิปไตยของเอเธนส์โบราณ ในมุมมองนี้ ธูซิดีสสร้างข้อถกเถียงว่า แท้จริงแล้วกลุ่มวีรบุรุษที่โค่นล้มระบอบทรราชย์หาได้มีความรักต่อเสรีภาพไม่ หากแต่เป็นเพราะความวิตกกังวลและความกลัวถึงภัยอันตรายจากทรราชย์ที่จะมาทำให้ความปลอดภัยในชีวิตของตนเองลดลงต่างหาก ในขณะที่งานของเฮโรโดตัส (Herodotus) ก็วิจารณ์ว่า การโค่นล้มทรราชย์เฮพพาคูสไม่ได้ทำให้ระบอบนี้หายไป แต่กลับเป็นการส่งมอบมรดกความเป็นทรราชย์ให้กับพี่น้องของเฮพพาคูสนั่นเอง (Dillinger, 2015, pp. 15–16) หรืออย่างในช่วงศตวรรษที่ 19 ถึงต้นศตวรรษที่ 20 นักอนาธิปัตย์ (Anarchist) ก็มีแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการปะทะทางการเมือง ผ่านการใช้คำว่า ‘การต่อต้านขัดขืนทางการเมือง’ (political resistance) ซึ่งถูกนำไปใช้ในฐานะความคิดที่รุนแรงและมีพลังในการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม หรือหากมองตามแนวคิดของแอกเซล ฮอนเนต (Axel Honneth) ก็คือความพยายามของกระบวนการสร้างตัวตนใน ‘การต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งการยอมรับ’ (Khompot, 2020, p. 103) ในทางตรงกันข้าม นักสังคมนิยมและนักคอมมิวนิสต์ใช้คำศัพท์ที่กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมว่า ‘การปฏิวัติ’ แม้ว่าจะมีความหมายในทางการเมืองที่มีรายละเอียดแตกต่างจากการเปลี่ยนแปลงในมุมมองของนักอนาธิปัตย์ก็ตาม ในทางปฏิบัติ การปะทะทางการเมืองยังมีนัยรวมถึงการทำสงครามกองโจร (Guerrilla Warfare) ต่าง ๆ ในยุโรป เช่น สงครามของชาวสเปนเพื่อต่อต้านทหารของนโปเลียนในช่วงสงครามเพนินซูล่า (Peninsular War) หรือการต่อต้านนาซีของชาวฝรั่งเศสในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 รวมทั้งการกระทำต่อต้านแบบอหิงสา

ของมหาตมะ คานธี (Mahatma Gandhi) และมาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์ (Martin Luther King, Jr.) ซึ่งได้กลายเป็นหนึ่งในต้นแบบให้กับการต่อสู้โดยไม่ใช้ความรุนแรงในปัจจุบันอีกด้วย

ด้วยเหตุนี้ การทำความเข้าใจถึงแนวคิดการปะทะทางการเมืองจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญหลัก ๆ สองประการ ประการแรก เนื่องจากคำศัพท์ดังกล่าว นอกจากจะมีความหมายในตัวเองแล้ว ยังเชื่อมโยงถึงคำศัพท์อื่น ๆ ทางรัฐศาสตร์ รวมทั้งมีเทคนิคและตัวแบบที่แตกต่างกัน ซึ่งส่งผลให้การศึกษาเรื่องดังกล่าวพัฒนาไปสู่การศึกษาประเด็นทางรัฐศาสตร์ที่มีความหลากหลาย เช่น ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม การปฏิวัติ ความขัดแย้งและสงคราม การเมืองของกลุ่มผลประโยชน์ ลัทธิชาตินิยม กระบวนการพัฒนาประชาธิปไตย ประการที่สอง การใช้ฐานแนวคิดเรื่อง การปะทะทางการเมืองนำมาซึ่งการทำลายความเป็นการเมืองแบบเดิมที่ผูกติดเข้ากับแนวคิดสถาบันนิยม (Institutionalism) ที่ให้ความสำคัญกับเส้นแบ่งเขตแดนระหว่างการเมืองเชิงสถาบันและการเมืองภายนอกสถาบันมาสู่การมองความเป็นพื้นฐานของการเมืองในแง่มุมมองที่กว้างขึ้น อันประกอบด้วยการศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ที่ครอบครองอำนาจและผู้ที่อยู่ภายใต้ผู้ที่ครอบครองอำนาจนั้นที่ซึ่งการเมืองหรือกิจกรรมทางการเมืองแบบปกติภายในระบบการเมืองถูกแบ่งแยกออกจากการเมืองแบบทำลาย และปรากฏให้เห็นการปะทะกันระหว่างตัวแสดงทั้งสองฝ่าย ทั้งในรูปแบบของการต่อสู้เรียกร้อง การต่อรอง และการต่อต้านชัดเจน โดยผู้ศึกษาพบว่า การมองปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองแบบหลังมีความครอบคลุมมากกว่าการมองในแบบสถาบันนิยม เนื่องจากการเมืองภายใต้วงขอบของสถาบัน ในท้ายที่สุดแล้ว ก็อาจจะถูกทำลายด้วยตัวแสดงที่เป็นทางการภายในสถาบัน ซึ่งอาจจะนำไปสู่การคงอยู่แตกหัก และเปลี่ยนแปลงของสถาบันที่ดำรงอยู่เดิมก็เป็นได้

บทความเรื่องนี้นำเสนอความเข้าใจต่อมโนทัศน์เรื่องการปะทะทางการเมืองในมุมมองที่เหมือนและแตกต่างกันของนักวิชาการที่มีชื่อเสียงและมีบทบาทต่อการทำความเข้าใจสังคมในศตวรรษที่ 20 ระหว่าง ฮานนา อาเร็นด์ท์ (Hannah Arendt) นักทฤษฎีการเมืองสมัยใหม่ที่สำคัญในศตวรรษที่ 20 ที่ศึกษาและสร้างความเข้าใจต่อคำศัพท์ต่าง ๆ ที่มีนัยเกี่ยวข้องกับการปะทะทางการเมือง ตัวอย่างเช่น ความรุนแรงทางการเมือง การปฏิวัติ และอารยะขัดขืน กับกลุ่มนักวิชาการทางสังคมวิทยาเชิงโครงสร้างอย่าง ซิดนีย์ แทวโรว์ และชาลส์ ทิลลี่ ซึ่งเป็นนักวิชาการที่มีชื่อเสียงกลุ่มแรกที่น่าคิดว่าการเมืองเรื่องการเมืองมาใช้ในการศึกษาและอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ของการต่อสู้เรียกร้องอย่างแพร่หลายภายใต้ขอบเขตที่

กว้างขึ้นของการทำความเข้าใจแนวคิดเรื่องการเมืองและการปะทะทางการเมือง ตามที่ได้กล่าวไว้ในย่อหน้าก่อนหน้านี้ อาเร็นต์ยืนยันถึงความไม่ลงรอยอย่างชัดเจนระหว่างแนวคิดเรื่องความเป็นการเมืองและความรุนแรงทางการเมืองผ่านงานเรื่อง On Violence (Arendt, 1969, p. 47) ในขณะที่นักวิชาการเชิงโครงสร้างอย่างทิลลีตอบโต้แนวคิดดังกล่าวของอาเร็นต์ผ่านบทความเรื่อง Large-Scale Violence as Contentious Politics (Tilly, 2003a, p. 438) โดยแสดงทัศนะว่าความรุนแรงในระดับใหญ่ เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่อย่างแน่นอนในวงขอบของการเมือง แม้จะไม่ใช่การเมืองปกติ หากแต่เป็นการเมืองเรื่องการปะทะนั่นเอง การศึกษาแนวคิดเรื่องการปะทะทางการเมืองดังกล่าวจะเผยให้เห็นถึงข้อเสนอหลักของบทความนี้ที่มองว่าความเข้าใจของ มโนทัศน์ว่าด้วยความเป็นการเมืองที่แตกต่างกันระหว่างอาเร็นต์และกลุ่ม นักวิชาการทางสังคมวิทยาเชิงโครงสร้างนำไปสู่การจัดวางความเข้าใจที่มีต่อการ ปะทะทางการเมืองบนพื้นที่การเมืองที่แตกต่างกันไปด้วย อีกทั้งการเปรียบเทียบ ดังกล่าวยังเผยให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างการจัดวางความเข้าใจเรื่องการปะทะ ทางการเมืองระหว่างอาเร็นต์ที่มองการปะทะทางการเมืองในลักษณะของมโนทัศน์ ที่มีเป้าหมายอยู่ที่ตัวเอง (end in itself) กับนักสังคมวิทยาเชิงโครงสร้างที่มองการ ปะทะทางการเมืองในลักษณะของกระบวนการ (process) ที่มุ่งไปสู่เป้าหมายในการ บรรลุผลประโยชน์ของพันธมิตร โดยผู้เขียนจะนำเสนอมุมมองทั้งหมดผ่านหัวข้อ 3 หัวข้อหลัก ได้แก่ แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการปะทะทางการเมืองของฮานนา อาเร็นต์ มุมมองของนักรัฐศาสตร์เชิงโครงสร้าง และบทสรุปความสัมพันธ์ระหว่างการ เมืองเรื่องการปะทะกับมโนทัศน์เรื่องการเมือง ดังจะได้กล่าวในหัวข้อต่อไป ตามลำดับ

ฮานนา อาเร็นต์ กับแนวคิดเรื่องการปฏิบัติและอารยะขัดขืน

ฮานนา อาเร็นต์ เป็นหนึ่งในนักทฤษฎีการเมืองสมัยใหม่ที่ได้รับการความสนใจ จากผู้ศึกษาองค์ความรู้ทางรัฐศาสตร์ ทั้งการศึกษาความคิดทางการเมืองและการนำ งานไปกล่าวอ้างเพื่อศึกษาจำนวนมาก ตัวอย่างเช่น จิโอจีโอ อาแกมเบน (Giorgio Agamben) นักนิติปรัชญาชาวอิตาลี เขียนบทความที่ชื่อ We Refugees (1995) โดยอ้างอิงถึงงานของ Arendt ที่ใช้ชื่อเดียวกันว่า We Refugees (1943/1994) และงานเรื่อง The Origins of Totalitarianism (1976) เพื่อแสดงทัศนะในทางเห็นพ้อง กับแนวคิดของอาเร็นต์ที่ว่า แนวคิดที่อ้างถึงสิทธิมนุษยชนสากลภายใต้ตัวแบบของ รัฐชาติเป็นแนวคิดที่เป็นปัญหา นั่นก็เป็นเพราะการปกป้องสิทธิมนุษยชนในระบบ

รัฐชาตินั้นผูกติดอยู่กับสิทธิของความเป็นพลเมืองของรัฐ ซึ่งหมายความว่า สิทธิมนุษยชนดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อเป็นพลเมืองที่อาศัยอยู่ภายในรัฐเท่านั้น (Agamben, 1995, p. 116; Baum, Bygrave, & Morton, 2011, p. 4) นอกจากนี้ ชานทาล มูฟ (Chantal Mouffe) นำเสนอแนวคิดเรื่องข้อตกลงร่วมในทางการเมือง ซึ่งใกล้เคียงกับแนวคิดเรื่องการเมืองของฮาเรินด์ท์ที่มองว่า การเมืองคือกิจกรรมในการกระทำและการเจรจาของมนุษย์ (human activity of action and speech) ในพื้นที่สาธารณะ อย่างไรก็ตาม มูฟวิจารณ์ฮาเรินด์ท์ว่าละเลยความขัดแย้งแบบคู่ปรปักษ์ (คู่ตรงข้ามแบบสุดโต่ง) (antagonistic) ในฐานะต้นกำเนิดของความขัดแย้งแบบคู่แข่ง (คู่แข่ง) (agonistic) (Mouffe, 2007, p. 4) โดยในบทความส่วนนี้ ผู้ศึกษา จะทำความเข้าใจความคิดทางการเมืองของฮาเรินด์ท์ในเรื่องความรุนแรงทางการเมือง การปฏิวัติและเรื่องอารยะขัดขืนซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของการปะทะทางการเมือง ดังจะได้กล่าวตามลำดับต่อไปนี้

ประเด็นแรกที่ผู้ศึกษาจะกล่าวถึงในหัวข้อนี้ก็คือ ทรศณะของฮาเรินด์ท์ต่อการปะทะทางการเมืองในความหมายของความรุนแรงทางการเมือง ฮาเรินด์ท์นิยามความรุนแรงทางการเมืองว่าเป็นกิจกรรมที่อยู่นอกวงขอบทางการเมืองปกติ โดยอธิบายการแสดงออกหรือการแสดงตน (action) ว่าเป็นสิ่งที่อยู่ในพื้นที่ของ “การเมืองที่ปราศจากความรุนแรง” (nonviolent politics) (Arendt, 1958, pp. 179–180; 1969, p. 47; 1994, p. 308; 2005, p. 153) เพราะสำหรับฮาเรินด์ท์แล้ว การเมืองมีความหมายถึงเสรีภาพในการแสดงออกหรือการแสดงตน (action) ทางการเมือง ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้คนยินยอมที่จะแบ่งปันประสบการณ์ของกันและกันเกี่ยวกับความเป็นจริงของโลกด้วยการพูดคุยในเชิงสนับสนุนหรือไม่เห็นด้วยอย่างเสรี ในทางกลับกัน ความรุนแรงทางการเมืองนำมาซึ่งการปิดปากพลเมือง ซึ่งฮาเรินด์ท์มองว่า การปิดเสียงของพลเมืองดังกล่าว นำมาซึ่งการหลุดออกนอกเขตการเมือง ความรุนแรงจึงเป็นเครื่องมือในสถานการณ์ที่มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่โดยไม่สามารถโต้แย้งหรือพูดแสดงความคิดเห็นได้และยังไม่จำเป็นต้องรับผิดชอบต่อผลที่ตามมาด้วย (Arendt, 1969, p. 64; Duarte, 2007, p. 192) ฮาเรินด์ท์เขียนว่า “อาวูต และการต่อสู้อยู่ในขอบเขตของความรุนแรง และความรุนแรงซึ่งเป็นสิ่งที่แยกจากอำนาจนั้นมีลักษณะเป็นใบ้ กล่าวคือความรุนแรงจะเริ่มต้นเมื่อคำพูดจบลง” (Arendt, 1994, p. 308) ความรุนแรงอาจจะปรากฏคำพูดได้ แต่คำพูดในขอบเขตของความรุนแรงมีลักษณะเป็นคำสั่งมากกว่าการเจรจาถกเถียงระหว่างกันอย่างเสรี และเป็น

คำพูดที่ไม่มีมีความหมายในการกระทำทางการเมืองผูกขาดโดยรัฐบาลมากกว่าการให้เสรีภาพแก่ประชาชน ดังเช่นการพูดคุยที่เกิดในพื้นที่ทางการเมือง (Arendt, 1958, p. 179)

สำหรับอาเร็นด์ท์แล้ว ความรุนแรงมักจะทำให้เกิดความคับข้องใจอย่างมาก และสามารถเรียกร้องความสนใจจากสาธารณชนได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ การมีอยู่ของความรุนแรงไม่ได้แสดงว่ามนุษย์ไร้เหตุผล ไร้มนุษยธรรม หรือมีลักษณะที่โหดร้ายกว่าสัตว์อื่น ๆ เสมอไป แต่อาจจะหมายถึงว่า มนุษย์เหลือวิธีในการใช้ความรุนแรงเพียงอย่างเดียวที่จะสามารถแก้ไขปัญหาในสถานการณ์นั้น ๆ ได้ อย่างไรก็ตาม อาเร็นด์ท์ยังมองว่าความรุนแรงอาจเป็นสิ่งที่ไร้เหตุผลเมื่อมุ่งเป้าไปที่การต่อต้านสิ่งที่เข้ามาทดแทน เช่น ความเกลียดชังทางเชื้อชาติและการเลือกปฏิบัติ อีกทั้งความรุนแรงก็เป็นปฏิบัติการในลักษณะของการแสวงหาเป้าหมายระยะสั้นก่อนที่จะทราบถึงผลที่ตามมา ซึ่งหากไม่สามารถบรรลุเป้าหมายดังกล่าวได้ทันท่วงที ผลที่เกิดขึ้นก็คือ แนวปฏิบัติโดยการใช้ความรุนแรงจะถูกนำเข้าสู่การเปลี่ยนแปลงองค์ภาพทางการเมืองทั้งระบบ ตัวอย่างเช่น กรณีการจลาจลของนักเรียนในสหรัฐอเมริกาที่ไม่เพียงแต่จะนำไปสู่การปฏิรูปการศึกษาเพียงอย่างเดียว แต่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทั้งหมดด้วย (Arendt, 1969, p. 80) และในที่สุดแล้ว การใช้ความรุนแรงทางการเมืองก็จะส่งผลให้เกิดความอ่อนแอกลับมาที่ตัวความรุนแรงเอง เพราะสำหรับอาเร็นด์ท์แล้ว รัฐบาลไม่สามารถมีเสถียรภาพได้หากใช้แต่ความรุนแรงเพียงอย่างเดียว

ในขณะที่อาเร็นด์ท์มองว่าความรุนแรงทางการเมืองเป็นสิ่งที่ตรงข้ามกับการเมือง มโนทัศน์ของเธอในประเด็นเรื่องการปฏิวัติและอารยะขัดขืนกลับเป็นสิ่งที่ผูกติดกับการเมือง ทรรศนะของอาเร็นด์ท์ต่อมโนทัศน์เรื่องการปฏิวัติปรากฏในงานเรื่อง *On Revolution* (Arendt, 2006) และ *The Origins of Totalitarianism* (Arendt, 1976) สำหรับอาเร็นด์ท์แล้ว จิตวิญญาณของการปฏิวัติเชื่อมโยงกับจิตวิญญาณของการเริ่มต้นสิ่งใหม่ ซึ่งก็คือจิตวิญญาณของการเมืองแบบใหม่ที่ซึ่งผู้คนมีเสรีภาพในการแสดงออกและการเจรจาในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสาธารณะ โดยอาเร็นด์ท์วิเคราะห์การปฏิวัติอเมริกา (American Revolution) ว่าเป็นการปฏิวัติที่ไม่ได้นำมาซึ่งการสร้างการเมืองใหม่ แต่เป็นการริเริ่มการใช้อำนาจหน้าที่โดยองค์ภาพทางการเมืองที่มีอยู่แล้ว (Arendt, 2006, p. 140) แม้ในอีกด้านหนึ่ง อาเร็นด์ท์จะชื่นชมการปฏิวัติอเมริกาว่าเป็นความสำเร็จเบื้องต้นทางการเมืองที่ช่วยขจัดปัญหาสังคมในเรื่อง

ความยากจนและแรงงานก็ตาม (Moruzz, 2000, p. 24)

ในส่วนของการปฏิวัติฝรั่งเศส (French Revolution) อาเร็นดท์วิจารณ์การปฏิวัติอันนำมาซึ่งอำนาจในการสถาปนารัฐธรรมนูญ (constituent power) ว่าเป็นความพยายามในการสถาปนาอำนาจอธิปไตยในรูปแบบใหม่ ซึ่งเป็นสิ่งที่ห่างไกลจากมโนทัศน์เรื่องการเมืองในทรรศนะของอาเร็นดท์เป็นอย่างมาก กล่าวคือ สำหรับอาเร็นดท์แล้ว การปฏิวัติฝรั่งเศสไม่ใช่อะไรอื่น แต่เป็นเพียงการเปลี่ยนผู้ถือครองอำนาจอธิปไตยจากกษัตริย์เป็นอำนาจอธิปไตยของชาติ (sovereign nation) และไม่ปรากฏให้เห็นถึงการเปิดพื้นที่การเมืองใหม่ให้ผู้คนได้แสดงออกและสนทนาในประเด็นสาธารณะอย่างเสรี โดยอาเร็นดท์เปรียบเทียบว่า ยิ่งผู้นำในรัฐแบบเก่ามีอำนาจมากเท่าไร ก็ยิ่งที่จะมีการปฏิวัติเพื่อเปลี่ยนตำแหน่งผู้นำมากขึ้นเท่านั้น (Arendt, 2006, p. 147) นอกจากนี้ การปฏิวัติฝรั่งเศสยังนำมาซึ่งการยกเลิกอำนาจรัฐเดิม และแทนที่ด้วยอำนาจของประชาชนโดยปราศจากการสร้างอำนาจสาธารณรัฐ (federal power) ใหม่ ผลที่เกิดขึ้นก็คือ สภาผู้กำหนดกฎหมายกลับไม่มีอำนาจเพียงพอที่จะรับรองการผ่านกฎหมาย ด้วยเหตุนี้ ผลจากการปฏิวัติฝรั่งเศสจึงยังไม่ใช้การมอบอำนาจให้กับประชาชนอย่างแท้จริง แต่เป็นการมอบอำนาจในการสถาปนากฎหมายใหม่ให้กับสมาชิกสภา ผู้ซึ่งวิตกกังวลเพียงแค่การร่างกฎหมายที่ตนไม่ได้มีอำนาจหน้าที่อย่างแท้จริงนั่นเอง (Arendt, 2006, pp. 117, 154–155)

ในงานเรื่อง The Origins of Totalitarianism (1976) อาเร็นดท์นำเสนอประเด็นใหม่ของการปฏิวัติฝรั่งเศส โดยมองว่า การปฏิวัติในครั้งนี้ก็คือการรวมเอาคำประกาศสิทธิของพลเมือง (Declaration of the Rights of Man) เข้ากับอำนาจอธิปไตยของชาติ (national sovereignty) (Arendt, 1976, p. 230, 272) ปัญหาที่เกิดขึ้นของการรวมดังกล่าวก็คือ สิทธิมนุษยชนจะได้รับการปกป้องและบังคับใช้ก็ต่อเมื่อเป็นสิทธิในรัฐเท่านั้น ในขณะที่การปกป้องสิทธิของชนชาติอื่นกลับไม่ได้รับการรับรอง ซึ่งเป็นสิ่งที่ตรงข้ามกับบทสถานของ League of Nations ที่มุ่งเน้นให้รัฐคำนึงถึงสิทธิมนุษยชนในเขตแดนโดยปราศจากเหตุผลเรื่องความแตกต่างของเชื้อชาติในรัฐชาติที่ตนอาศัยอยู่ (Arendt, 1976, p. 272)

สำหรับมโนทัศน์ของอาเร็นดท์เรื่องอารยะขัดขืนนั้นสามารถศึกษาได้ในบทความเรื่อง Civil Disobedience (Arendt, 1972) ในบทความดังกล่าว อาเร็นดท์เริ่มต้นจากการโต้แย้งความคิดของ เฮนรี เดวิด ทูโรว (Henry David Thoreau) นักเขียนชาวอเมริกันในช่วงศตวรรษที่ 17 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่จะเกิดการถกเถียงในเรื่องทาสและเสรีภาพ โดยในปี ค.ศ.1846 ทูโรวยินยอมที่จะถูกจับขังคุกเนื่องจาก

ปฏิเสธรที่จะชำระภาษีรัฐูปการ (poll tax) แก่ผู้ตรวจท้องที่ (local constable) ซึ่งเป็นการแสดงเจตจำนงที่จะไม่สนับสนุนรัฐบาลมลรัฐเพื่อแสดงการอารยะขัดขืนต่อการมีอยู่ของทาสและการทำสงครามกับเม็กซิโกตามแนวทางของลัทธิจักรวรรดินิยม อันเป็นสิ่งที่เขามองว่าเป็นความอยุติธรรมของรัฐบาลมลรัฐ เหตุการณ์ดังกล่าว นำมาสู่การเขียนบทความสั้น ๆ ของ ทรูโรว ที่ชื่อว่า On the Duty of Civil Disobedience ในปี ค.ศ.1849 ที่มีเนื้อหาในทำนองเดียวกับบทความก่อนหน้านี้ นั่นก็คือ Walden ซึ่งแต่งขึ้นในปี 1854 โดยทรูโรวยืนยันอย่างหนักแน่นว่า เราควรที่จะเดินตามสำนึกเชิงศีลธรรมของเราเองมากกว่าที่จะเดินตามกฎหมายของดินแดนที่เราอาศัยอยู่ เพราะกฎหมายเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดโดยผู้มีอำนาจของรัฐ ไม่ได้มาจากศีลธรรมของปัจเจก และด้วยเหตุนี้สำหรับทรูโรวแล้ว กฎหมายเป็นสิ่งที่ไม่ชอบธรรมในการได้มา เขาจึงมองว่าเป็นเรื่องที่เหมาะสมแล้วที่เราอาจจะไม่เชื่อฟังกฎหมายก็ได้ นอกจากนี้ ทรูโรวยังมองว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยการเลือกตั้งตามแนวทางประชาธิปไตยโดยนั้นเป็นการลดคุณค่าของศีลธรรมของมนุษย์ นั่นก็เพราะเราลงคะแนนเสียงด้วยความเชื่อว่าเราเลือกอย่างถูกต้องแล้ว แต่ในท้ายที่สุดผลคะแนนกลับขึ้นอยู่กับความชอบของคนส่วนใหญ่ ดังนั้น การเลือกตั้งจึงสะท้อนให้เห็นว่า พวกเราได้ทำให้ความเห็นของมวลชนอยู่เหนือความถูกต้องเชิงศีลธรรมซึ่งเป็นสิ่งที่ ทรูโรวไม่เห็นด้วยนั่นเอง

อาเร็นดท์ยืนยันกรณว่ามุมมองเรื่องอารยะขัดขืนของทรูโรวในการตัดสินความถูกต้องของการกระทำทางการเมืองนั้น แท้จริงแล้วเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง เพราะความคิดดังกล่าว ตั้งอยู่บนฐานของมโนสำนึก (conscience) ซึ่งโดยเนื้อแท้แล้วก็คือสิ่งที่เป็นการมลิทธิของพระเจ้า แต่เนื่องจากมนุษย์แต่ละคนรับรู้ถึงมโนสำนึกของพระเจ้าดังกล่าวผ่านกฎเทวสิทธิ์ของพระองค์ในลักษณะที่แตกต่างกัน มโนสำนึกของปัจเจกแต่ละคนจึงขึ้นอยู่กับอัตวิสัยส่วนตัวของตนเอง และยังคงใช้ในการสนับสนุนความเชื่อทางการเมืองต่าง ๆ ของปัจเจกที่แตกต่างกันไปตามแต่ละคนอย่างเป็นปกติอีกด้วย ด้วยเหตุนี้เอง อารยะขัดขืนที่ตั้งอยู่บนมโนสำนึกของปัจเจกจึงไม่ใช่สิ่งที่จะสามารถบอกได้ว่าเป็นความถูกต้องทางการเมืองอย่างแท้จริง นอกจากนี้ มโนสำนึกของปัจเจกดังกล่าวยังเป็นสิ่งที่อยู่นอกเหนือ ‘การเมือง’ อีกด้วย (Arendt, 1972, pp. 62–66) เพราะสำหรับอาเร็นดท์แล้ว การเมืองมีนัยถึงกิจกรรมในการแสดงออกและการเจรจาระหว่างมนุษย์ (human activity of action and speech) ที่ดำรงอยู่บนพื้นที่สาธารณะ (Akarapattananukul, 2020, p. 11) พื้นที่ทางการเมืองของอาเร็นดท์จึงเป็นพื้นที่ของกิจกรรมในการกระทำและการพูดคุยถกเถียงกันระหว่างมนุษย์

ไม่ใช่กิจกรรมในเชิงมโนสำนึกภายในของปัจเจก ด้วยเหตุนี้ แนวคิดอารยะขัดขืนของ ทรูโรวตามมุมมองของอาเร็นด์ท์จึงเป็นปัญหา เพราะทรูโรวนามุมมองในระดับปัจเจก มาเป็นตัวแสดงในระดับการเมืองนั่นเอง

การวางตำแหน่งของอารยะขัดขืนอย่างผิดที่ โดยเปลี่ยนคุณลักษณะของการ เป็นเรื่องสาธารณะทางการเมืองให้กลายเป็นเรื่องของปัจเจกนั้นนำไปสู่การเกิดขึ้น ของปัญหาจากการที่ไม่สามารถรับรองความถูกต้องทางการเมืองที่แท้จริง ซึ่งเกิด จากมโนสำนึกส่วนตัวของปัจเจกแต่ละคนได้ อาเร็นด์ท์มองว่า ในบางครั้ง มโนสำนึก ส่วนตัวซึ่งเป็นสิ่งที่แฝงอยู่ในความคิดเรื่องอารยะขัดขืนของทรูโรวนั้น จะสามารถ กำหนดให้เราทำในสิ่งที่ถูกต้อง ซึ่งป้องกันเราจากความชั่วร้ายได้ ตัวอย่างเช่น อาเร็นด์ท์แสดงทรรศนะที่เกี่ยวข้องกับประเด็นนี้ ในงานเรื่อง Eichmann in Jerusalem (Arendt, 1963) โดยอาเร็นด์ท์ยกกรณีของอดอล์ฟ ไฮค์มันน์ (Adolf Eichmann) เจ้าหน้าที่ระดับสูงของนาซี ซึ่งภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ก็ได้ถูกนำตัวมา ขึ้นศาล และถูกตัดสินว่ามีความผิดในฐานะการทำลายล้างเผ่าพันธุ์ ในกรณีนี้ อาเร็นด์ท์มองว่า ไฮค์มันน์ไม่ควรจะถูกตัดสินว่ามีความผิด เพราะสิ่งที่ไฮค์มันน์ทำ ไม่ได้เกิดจากมโนสำนึกของศีลธรรมส่วนตัว แต่เกิดจากการรับคำสั่งในระบบราชการ ซึ่งอาเร็นด์ท์เรียกว่า ความไร้เดียงสาของปีศาจ (ความเขลาอันเนื่องมาจากการรับ คำสั่งและดำเนินการตาม โดยไม่คิดพิจารณาไตร่ตรอง) หรือ 'the banality of evil' ในสังคมสมัยใหม่ (Greenberg, 2007, pp. 84–87) ประเด็นที่สำคัญก็คือ สำหรับ อาเร็นด์ท์แล้ว ถ้าไฮค์มันน์มีมโนสำนึกส่วนตัวอยู่บ้างก็อาจจะไม่นำไปสู่การยอมตาม ระบบราชการที่การสั่งการให้เกิดการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ได้ อย่างไรก็ตาม ปัญหาของ มโนสำนึกส่วนตัวของปัจเจกก็คือ การที่มโนสำนึกส่วนตัวอาจจะกระตุ้นให้เราทำใน สิ่งที่ต้องการได้ในบางครั้ง แต่ก็ไม่สามารถรับรองได้ว่ามโนสำนึกส่วนตัวดังกล่าวจะ ชี้นำให้เราดำเนินกิจกรรมทางการเมืองในเชิงบวกเพื่อนำมาซึ่งความยุติธรรมในทุก ๆ ครั้งหรือไม่

ฐานคิดทางการเมืองของอาเร็นด์ท์ที่ได้แยกพื้นที่ทางการเมืองออกจากพื้นที่ ส่วนตัวของปัจเจกดังกล่าวส่งผลต่อทรรศนะของเธอในการทำความเข้าใจมุมมอง ของการปะทะทางการเมืองในส่วนที่เกี่ยวข้องกับอารยะขัดขืน โดยอาเร็นด์ท์ (Arendt, 1972, p. 64) ไม่เห็นด้วยกับการทำอารยะขัดขืนในลักษณะของปัจเจกเพียงคนเดียว คนหนึ่งเท่านั้น แต่มองว่าการดำเนินการอารยะขัดขืนที่ถูกต้องจะต้องทำอย่างเปิดเผยและอย่างเป็นสาธารณะ กล่าวคือ ผู้ฝ่าฝืนทางการเมืองต้องกระทำการในลักษณะ ของการรวมหมู่ของมวลชน ซึ่งจะก่อให้เกิดแรงกดดันและแรงผลักดันต่อรัฐ

นอกจากนี้ อารีเนตต์ยังยกตัวอย่างกรณีที่สามารถเป็นแบบอย่างในการเลือกที่จะไม่แสดงการอารยะขัดขืนด้วยเหตุที่เป็นเพียงการกระทำของปัจเจก นั่นก็คือ กรณีของโสเครตีส (Socrates) ที่ยินยอมถูกพิพากษาลงโทษในความผิดที่ถูกกล่าวหาและปฏิเสธที่จะกระทำการอารยะขัดขืนด้วยการหนีออกจากเมืองดังที่คริตโต (Crito) แนะนำ เพราะหากโสเครตีสกระทำการอารยะขัดขืนแบบปัจเจกด้วยการหลบหนีไม่เชื่อฟังรัฐและกฎหมายของรัฐ การกระทำของโสเครตีสก็จะเป็นการกระทำของปัจเจกเพียงคนเดียว ซึ่งไม่สามารถรับรองได้ว่าเป็นการกระทำที่ถูกต้องอย่างแท้จริง (Arendt, 1972, p. 64) อย่างไรก็ตาม การยอมโดนลงโทษหรือรับผลตามกฎหมายของโสเครตีสก็มีนัยไปถึงการเผยให้เห็นถึงความเลวร้ายและอยุติธรรมของการเลือกกระทำตามกฎหมาย และไม่เลือกกระทำการอารยะขัดขืนด้วยเช่นกัน อย่างไรก็ตาม นัยสำหรับบทความนี้ต่อการกล่าวถึงโสเครตีสของอารีเนตต์แสดงให้เห็นว่า สำหรับอารีเนตต์แล้ว ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองแบบอารยะขัดขืนเป็นเรื่องที่ต้องเน้นที่ความสำคัญของการรวมมวลชนในลักษณะของการแสดงออกสาธารณะ (public action) นั่นเอง

การเมืองเรื่องการปะทะในมุมมองของนักรัฐศาสตร์เชิงโครงสร้าง (structuralist approach)

สำหรับมุมมองเชิงโครงสร้างทางการเมือง บทความนี้พบว่าการศึกษาการต่อต้านขัดขืนทางการเมืองมักจะเป็นการศึกษาาระหว่างประเด็นที่แตกต่างกันในลักษณะ 2 ขั้วตรงข้าม เช่น การศึกษาระหว่างผู้กดขี่ และผู้ถูกกดขี่ การศึกษาระหว่างผู้ต่อต้านขัดขืนซึ่งถูกจัดว่าเป็นผู้ทำทลายอำนาจ และผู้กุมหรือถือครองอำนาจ การศึกษาระหว่างพลเมืองทั่วไป และพลเมืองที่มีลักษณะแปลกแยก การศึกษาการเมืองในสถานการณ์ปกติ และการเมืองในสถานการณ์วุ่นวาย รวมทั้งการสำรวจสถาบันการเมืองปกติ และขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (McAdam, 1982; Tilly & Tarrow, 2015) ดังที่ McAdam (1982, p. 2) ยืนยันว่า การศึกษาการปะทะทางการเมืองผ่านรูปแบบของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ท้ายที่สุดแล้ว จะสะท้อนให้เห็นรูปแบบของอำนาจทางการเมืองเชิงสถาบันแบบปกติที่ดำรงอยู่ในขณะนั้นด้วย

ในงานศึกษาของซาลลี ทิลลี่ และซิดนีย์ แทวโรว์ (Tilly & Tarrow, 2015) มองว่าการปะทะทางการเมืองเป็นสิ่งที่เผยให้เห็นถึงความไม่ลงรอยกันระหว่างขั้วหรือฝ่ายต่าง ๆ โดยสำหรับทิลลี่และแทวโรว์ (Tilly & Tarrow, 2015, p. 7) แล้วการเมืองเรื่องการปะทะก็คือการที่ตัวแสดงหลักของเรื่องหรือสถานการณ์นั้น ๆ

ได้กระทำการเรียกร้องต่อผู้มีอำนาจทั้งหลาย (authorities) ด้วยการแสดงให้เห็นสาธารณะ ในวงกว้างได้รับรู้และมีส่วนร่วม ในลักษณะเดียวกับแนวคิดการกระทำรวมหมู่ (collective action) โดยการเรียกร้องเพื่อผลประโยชน์ของตนเองของตัวแสดงหลักทางการเมืองนั้นเป็นสิ่งที่ตั้งอยู่บนฐานของการคิดคำนวณถึงความสอดคล้องกันกับผลประโยชน์ของตัวแสดงอื่นเพื่อเพิ่มความเป็นไปได้ในการเรียกร้องให้ประสบความสำเร็จ รวมทั้งเกี่ยวข้องกับเรื่องของความสามารถในการระดมทรัพยากร (Resource Mobilization) เพื่อบรรลุเป้าหมายในชัยชนะของฝ่ายตน การกระทำรวมหมู่ในแง่นี้จึงหมายถึงความพยายามร่วมกันในนามของผลประโยชน์ที่จะได้รับร่วมกัน (Tilly & Tarrow, 2015, p. 8) ด้วยเหตุนี้ ผลที่ตามมาของการปะทะกันทางการเมือง จึงนำไปสู่การแบ่งฝักแบ่งฝ่าย โดยแต่ละฝ่ายจะสร้างความพยายามในการร่วมมือในกลุ่มของตนเองในรูปแบบของการแบ่งปันผลประโยชน์ระหว่างกันของตัวแสดงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

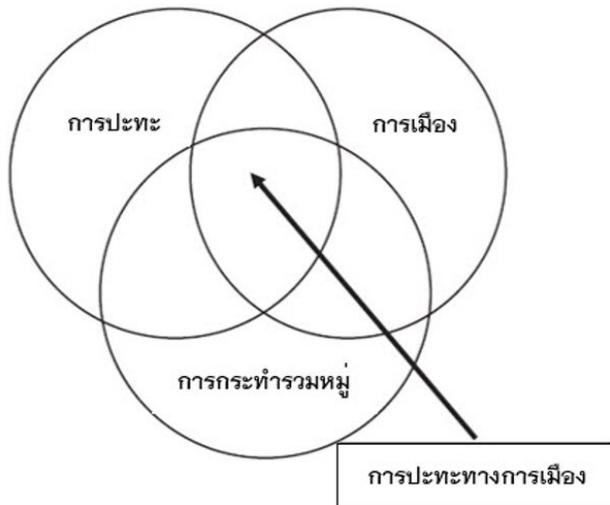
สำหรับทิลลีและทาร์โรว์แล้ว การปะทะทางการเมืองเกี่ยวข้องกับการเรียกร้องสาธารณะที่ไม่ต่อเนื่อง และเป็นการกระทำรวมหมู่ โดยมีหนึ่งในฝ่ายของคู่ขัดแย้งคือรัฐบาลทาร์โรว์ (Tarrow, 2013, p. 1) เสริมว่า การปะทะทางการเมืองหมายถึงชุดของการติดต่อสัมพันธ์สาธารณะโดยผู้เรียกร้องในลักษณะรวมหมู่ ซึ่งอย่างน้อยจะต้องมีรัฐบาลเข้ามาเกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นผู้ถูกเรียกร้อง เป้าหมายของการเรียกร้องตัวกลางระหว่างผู้เรียกร้อง หรือเป็นส่วนหนึ่งของข้อเรียกร้องเอง และการเรียกร้องนี้จะต้องกระทบกับผลประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งของผู้เรียกร้องหรือเป้าหมายของการเรียกร้อง ซึ่งนำไปสู่การขัดขวางกระบวนการทางการเมืองปกติ เช่น การเลือกตั้งและการเมืองของกลุ่มผลประโยชน์ โดยสำหรับทาร์โรว์ การปะทะทางการเมืองปรากฏให้เห็นในรูปแบบหลัก 3 รูปแบบ ได้แก่ ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองและสังคม สงครามกลางเมือง และการปฏิวัติ

อย่างไรก็ตาม แม้การปะทะทางการเมืองและขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองจะแบ่งปันกลไกทางการเมืองต่าง ๆ ร่วมกัน เช่น การให้ความสำคัญกับการกระทำรวมหมู่และการระดมทรัพยากรและเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทางการเมืองเช่นเดียวกัน แต่ทั้ง 2 เรื่องก็ไม่ใช้เรื่องเดียวกันเสียทีเดียว เนื่องจากการปะทะทางการเมืองได้รวมเอาการใช้ความรุนแรงในสงครามกลางเมือง คลื่นการประท้วง การปฏิวัติ และการใช้ความรุนแรงทางการเมืองเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของเรื่องหลักเพื่อเป้าหมายในการสร้างความไม่ต่อเนื่องทางการเมือง ซึ่งในท้ายที่สุดแล้วนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงในลักษณะของความไม่ต่อเนื่องทางการเมือง ในทางตรงข้าม

หากพิจารณาเฉพาะขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมือง ดังเช่นที่เกิดขึ้นในบริบททางสังคมและประวัติศาสตร์ของยุโรปตะวันออกและอเมริกาเหนือในช่วงปลายของศตวรรษที่ 18 จนถึงช่วงต้นของศตวรรษที่ 19 จะพบว่า การเคลื่อนไหวทางการเมืองดังกล่าวก็คือความพยายามในการสร้างทางเลือกอื่น ๆ ทางการเมือง เพื่อรักษาความต่อเนื่องของการเมือง โดยนัยนี้ การใช้ความรุนแรงหรือการประท้วงจึงเป็นเพียงผลที่ตามมา เป็นสิ่งที่อาจจะเกิดขึ้นหรือไม่ก็ได้จากการเคลื่อนไหวทางการเมือง (Tarrow & Tilly, 2007, p. 437)

นอกจากนี้ ในมุมมองของทิลลี่และแทวไรร์ การเมืองเรื่องการปะทะประกอบไปด้วยลักษณะร่วมของชีวิตทางสังคม 3 ประการ คือ การเมือง การกระทำรวมหมู่ และการปะทะ (Tilly & Tarrow, 2015, p. 10) โดยมีความสัมพันธ์ดังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพ 1 ความสัมพันธ์ระหว่างการเมือง การกระทำรวมหมู่ และการปะทะของชาลส์ ทิลลี่ และชิตนีย์ แทวไรร์

ที่มา: Tilly & Tarrow, 2015, p. 10

จากฐานความคิดดังกล่าว การเมืองเรื่องการปะทะได้พัฒนารูปแบบ การเมืองใหม่ ด้วยการสร้างพันธมิตรกับกลุ่มที่มีอิทธิพลทางการเมืองเพื่อใช้ ประโยชน์จากโอกาสของระบอบการเมืองที่ดำรงอยู่ รวมทั้งผสมผสานระหว่าง กิจกรรมปกติของสถาบัน (institutional routine) และของสถาบันแบบพิเศษ (extrainstitutional routine) เพื่อประโยชน์ต่อสิ่งที่พวกเขาเรียกร้อง ตัวอย่างเช่น สงครามกลางเมืองในยูเครน ในปี ค.ศ.2014 เป็นผลมาจากการต่อต้านการตัดสินใจ ของประธานาธิบดีวิตเตอร์ ยานูโควิช (Viktor Yanukovich) ในการยกเลิกข้อตกลง กับสหภาพยุโรป (European Union: EU) ในเรื่องเศรษฐกิจและหันไปร่วมมือกับรัสเซีย ภายใต้ข้อเสนอว่ายูเครนจะได้รับการจัดสรรเงินกู้ 15 ล้านดอลลาร์ การที่ ประธานาธิบดียานูโควิชตัดสินใจร่วมกลุ่มทางเศรษฐกิจที่มีรัสเซียเป็นผู้นำในครั้งนี้ นำมาซึ่งการปะทะกันระหว่างกลุ่มสนับสนุนและกลุ่มต่อต้านลุกลามไปยั้งแค้วน ไครเมีย (Crimea) พื้นที่ซึ่งเคยเป็นข้อพิพาทระหว่างยูเครนและรัสเซียในช่วงอดีต สหภาพโซเวียต และแม้ปัจจุบันจะถือว่าเป็นอาณาเขตของยูเครน แต่ก็มีประชากร ที่พูดภาษารัสเซียอยู่เป็นจำนวนมาก โดยแต่ละฝ่ายได้รับการสนับสนุนจากต่าง ประเทศและองค์การระหว่างประเทศซึ่งเป็นพันธมิตรของกลุ่มตน เช่น EU และ NATO ออกมาประนามรัสเซียว่าการปะทะกันในครั้งนี้เป็นการละเมิดข้อตกลงของรัสเซีย ที่จะเคารพอำนาจอธิปไตยบนดินแดนของยูเครน อีกทั้ง ประธานาธิบดีบารัค โอบามา ก็ได้ดำเนินการแทรกแซงผู้สนับสนุนการรวมยูเครนและรัสเซียด้วยการคว่ำบาตรทาง เศรษฐกิจ ในขณะที่รัสเซียก็ให้การสนับสนุนผู้ที่ต้องการผนวกดินแดนไครเมีย ของยูเครนกับรัสเซียในครั้งนี้ การปะทะทางการเมืองระหว่างกลุ่มสนับสนุนและ กลุ่มต่อต้านการดำเนินนโยบายของประธานาธิบดียานูโควิชแสดงให้เห็นถึงการสร้าง พันธมิตรของทั้งสองกลุ่มทั้งจากประเทศอื่นและองค์การระหว่างประเทศ ทั้งใน รูปแบบของสถาบันปกติและสถาบันแบบพิเศษอย่างเช่นการแทรกแซงที่เป็น ทางการและไม่ใช่ทางการจากสหรัฐอเมริกา รัสเซีย EU และ NATO ในมุมมองของ ทาร์โรว์ (Tarrow, 2013, p. 2) รัฐที่มีสมรรถนะสูง จะสามารถลดภัยคุกคามจาก ผู้ทำทลายอำนาจรัฐต่าง ๆ ได้ ทั้งด้วยการเสนอช่องทางทางการเข้าถึงรัฐที่ล้มเหลวเพื่อ ให้เกิดการเรียกร้องในระดับต่ำและด้วยการทำให้การสร้างทางเลือกของกลุ่ม เรียกร้องต่าง ๆ ที่อาจเป็นไปได้ในลักษณะการใช้กำลังบังคับที่รุนแรงกลายเป็นสิ่งที่ เกิดขึ้นได้ยากขึ้น ในทางตรงกันข้าม รัฐที่มีสมรรถนะต่ำจะปิดกั้นการเรียกร้องใด ๆ เพราะหวาดกลัวว่าการยอมให้เกิดการเรียกร้องในระดับต่ำจะกระตุ้นให้เกิดการ

เรียกร้องในระดับที่กว้างขึ้น รัฐในลักษณะดังกล่าวจึงมักที่จะเผชิญหน้ากับภัยคุกคามจากผู้ทำทลายที่เลือกใช้วิธีเรียกร้องที่รุนแรงเพื่อใช้โค่นล้มกฎระเบียบที่เป็นอยู่ในขณะนั้นด้วย

บทสรุป: ความสัมพันธ์ระหว่างการปะทะทางการเมืองและมโนทัศน์เรื่องการเมือง

การศึกษามโนทัศน์ของการเมืองเรื่องการปะทะมีความหลากหลายทั้งในด้านมุมมองและแนวคิดพื้นฐาน ซึ่งแสดงให้เห็นข้อเสนอลักษณ์ของบทความที่ว่า นอกจากที่คำดังกล่าวจะมีความหมายในตัวเองแล้ว ยังมีความหมายที่ถูกอธิบายเชื่อมโยงถึงคำศัพท์ทางรัฐศาสตร์อื่น ๆ อีกทั้งการศึกษาการปะทะทางการเมืองยังนำไปสู่การขยายความเข้าใจเรื่องความเป็นการเมืองที่กว้างกว่าการศึกษาการเมืองเชิงสถาบันอีกด้วย โดยในบทความนี้ ผู้เขียนแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างมโนทัศน์เรื่องความเป็นการเมืองกับการปะทะทางการเมืองตามมุมมองของนักทฤษฎีการเมืองและนักสังคมวิทยาเชิงโครงสร้าง โดยเราจะพบว่า ความเข้าใจของมโนทัศน์ว่าด้วยความเป็นการเมืองที่แตกต่างกันระหว่างฮานนา อารีเนดท์และกลุ่มนักวิชาการทางสังคมวิทยาเชิงโครงสร้างนำไปสู่การจัดวางความเข้าใจที่มีต่อการปะทะทางการเมืองบนพื้นที่ทางการเมืองที่แตกต่างกัน 2 รูปแบบ ได้แก่ การปะทะทางการเมืองที่เชื่อมโยงเข้ากับมโนทัศน์ทางการเมืองที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ เช่น การต่อต้านขัดขืนทางการเมือง (Political Resistance) อารยะขัดขืน (Civil Disobedience) การปฏิวัติ (Revolution) การเคลื่อนไหวทางการเมือง (Political Movement) การใช้และการไม่ใช้ความรุนแรงทางการเมือง (Political Violence/Non-violence) ตามแนวคิดของอารีเนดท์ และการปะทะทางการเมืองที่ได้ถูกกล่าวถึงและให้ความหมายโดยตรงภายใต้ขอบเขตของความเป็นการเมืองของนักสังคมวิทยาอย่างทิลลีและเทวโรว์

หากพิจารณาตามแนวทางของนักทฤษฎีการเมืองอย่างอารีเนดท์ตามที่ได้กล่าวไว้ในหัวข้อก่อนหน้านี้ เราจะพบว่าความเป็นการเมืองหมายถึงกิจกรรมของการกระทำระหว่างผู้คน ซึ่งมีความหมายครอบคลุมถึงการมีเสรีภาพของผู้คนที่ยินยอมจะแบ่งปันประสบการณ์ของกันและกันเกี่ยวกับความเป็นจริงของโลกด้วยการพูดคุยในเชิงสนับสนุนหรือไม่สนับสนุน/เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยอย่างเสรี อันเป็นเงื่อนไขของความเป็นมนุษย์ในรูปแบบหนึ่ง ด้วยเหตุนี้ มุมมองเรื่องการปะทะทางการเมืองของอารีเนดท์ ทั้ง 3 มุมมอง ได้แก่ ความรุนแรงทางการเมือง การปฏิวัติ และอารยะขัดขืน จึงมีความแตกต่างกันในแง่ของการจัดวางมโนทัศน์ต่าง ๆ ให้อยู่

ภายในหรือภายนอกพื้นที่ทางการเมือง หากการปะทะทางการเมืองนั้นนำมาซึ่งการปิดกั้นการแสดงออกซึ่งการเมืองของประชาชน ทั้งการกระทำการและการพูดคุยเจรจาในเรื่องสาธารณะ การปะทะดังกล่าวก็จะถือว่าเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับความเป็นการเมือง และอยู่นอกวงขอบของความเป็นการเมือง ซึ่งกิจกรรมในลักษณะดังกล่าวตามความเห็นของอาเร็นด์ท์ก็คือความรุนแรงทางการเมือง เนื่องจากการใช้ความรุนแรงทางการเมืองจะนำมาซึ่งการปิดกั้นไม่ให้มีการแสดงออกและการสนทนาในประเด็นสาธารณะอย่างเสรี ในทางตรงกันข้าม การปะทะทางการเมืองในลักษณะของการปฏิวัติและอารยะขัดขืนยังคงเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมที่อยู่ในวงขอบของพื้นที่ทางการเมือง หากตัวแสดงต่าง ๆ ในกิจกรรมทั้ง 2 เรื่องนี้กระทำอย่างเปิดเผยและสาธารณะ กล่าวคือ ในมุมมองของอาเร็นด์ท์ การปฏิวัติและอารยะขัดขืนถือเป็นการเปิดพื้นที่การเมืองแบบใหม่ให้ผู้คนที่หลากหลายเข้ามาทำกิจกรรมในการพูดคุยเจรจาถกเถียงและการแสดงออกถึงมุมมองต่าง ๆ อันหลากหลายภายในพื้นที่สาธารณะที่ไม่ใช่เพียงการกระทำในระดับของปัจเจกเท่านั้น ซึ่งในท้ายที่สุดแล้วการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ดังกล่าวจะเผยให้เห็นถึงโอกาสในการปลดปล่อยการเมืองอันนำมาซึ่งการเกิดพื้นที่ทางการเมืองใหม่ ที่ซึ่งการมีส่วนร่วมของผู้คนได้รับการรับรองในวงกว้างอีกด้วย

นักสังคมวิทยาเชิงโครงสร้างอย่างทิลลีและแหวโรว์มีมุมมองต่อขอบเขตของการเมืองว่าเป็นสิ่งที่ผูกติดกับโครงสร้างการเมือง โดยกิจกรรมที่อยู่ภายใต้โครงสร้างทางการเมืองปกติถือเป็นกิจกรรมทางการเมืองแบบปกติ และกิจกรรมของผู้คนที่อยู่ในพื้นที่ของการเมืองแบบปกติดังกล่าว มิได้ทั้งในลักษณะของการติดต่อกับรัฐบาลโดยตรงและกระทำผ่านการทำกิจกรรมทางอ้อมอื่น ๆ ภายใต้กฎระเบียบ สิทธิและผลประโยชน์ทั่วไปในทางการเมือง และเป็นได้ทั้งการติดต่อกับเรื่องต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน เช่น การทำใบขับขี่ หรือการยื่นพาสปอร์ตให้เจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมือง จนถึงการจัดคำถามสำคัญ ๆ เช่น ทำไมเราถึงต้องเข้าร่วมรบในสงคราม สำหรับกิจกรรมที่อยู่นอกโครงสร้างทางการเมืองปกติ ทิลลีและแหวโรว์ถือว่าเป็นกิจกรรมทางการเมืองที่อยู่นอกวงขอบของการเมืองปกติ หากพิจารณาตามมุมมองดังกล่าว การปะทะทางการเมืองจึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่การเมืองเพียงแต่อาจจะไม่ได้ดำรงอยู่ในรัศมีที่ครอบคลุมโครงสร้างทางการเมืองแบบปกติซึ่งเป็นอำนาจทางการเมืองที่เป็นทางการเท่านั้น ทิลลีและแหวโรว์ยืนยันถึงการปะทะทางการเมืองในลักษณะของปรากฏการณ์ที่เป็นรูปธรรมว่าเป็นปฏิบัติการ

ของคูปริภักษ์ทางการเมือง ซึ่งอย่างน้อยจะต้องเกี่ยวข้องกับตัวแสดงฝ่ายหนึ่งก็คือ อำนาจอรัฐ การปะทะที่เกิดขึ้นในแต่ละครั้งดังกล่าวจึงมักเกิดขึ้นภายนอกวงขอบการเมืองแบบปกติ เพราะผู้คนที่ก้าวเข้าสู่ภายในวงขอบของการเมืองปกตินั้น มักจะติดต่อกับเจ้าหน้าที่รัฐ โดยที่ไม่ได้มีเหตุที่จะต้องเรียกร้องต่อสู้กับผู้ใด (Tilly & Tarrow, 2015, p. 9) อย่างไรก็ตาม การปะทะทางการเมืองก็อาจจะเกิดขึ้นในวงขอบการเมืองปกติด้วย หากการติดต่อกับอำนาจอรัฐไม่เป็นไปอย่างราบรื่น และเนื่องจากกิจกรรมภายในวงขอบการเมืองเกี่ยวข้องกับการติดต่อกับรัฐ การปะทะที่ตั้งอยู่ภายในวงขอบการเมืองปกติจึงมักจะมีตัวแทนของอำนาจอรัฐ เช่น ทหาร ตำรวจ ศาล เรือนจำ เป็นตัวแสดงหลัก เนื่องจากอำนาจอรัฐเหล่านี้เป็นผู้ควบคุมเครื่องมือในการบังคับต่าง ๆ นั้นเอง (Tilly & Tarrow, 2015, p. 9)

ในงานเรื่อง Large-Scale Violence as Contentious Politics (Tilly, 2003a, pp. 437–438) ทิลลี่กล่าวว่า นักทฤษฎีการเมืองและพลเมืองผู้หวาดกลัวทั้งหลายมักจะแยกความรุนแรงกับการเมืองออกจากกันอย่างชัดเจนซึ่งส่งผลให้ความรุนแรงเป็นเรื่องที่ไม่น่าพึงปรารถนา และเมื่อเราเผชิญหน้ากับความรุนแรง รัฐบาลก็จะต้องหาทางระงับหรือทำให้สิ่งดังกล่าวหายไป ทิลลี่ได้ยกเอาชื่อของอาเร็นด์ท์เป็นตัวอย่างของนักคิดในกลุ่มดังกล่าว ในการนี้ ทิลลี่ทำทนายมุ่มมองดังกล่าวโดยเสนอมว่าโดยทั่วไปแล้ว ไม่ว่าจะความรุนแรงในระดับมากจะมีคุณสมบัติที่เฉพาะอย่างไรก็ตาม ความรุนแรงดังกล่าวจะเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ในขอบเขตของการเมืองแบบปะทะและกลไกหรือกระบวนการที่เป็นสาเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและความหลากหลายของการเมืองที่ไม่ใช้ความรุนแรงก็อาจจะเป็นสิ่งเดียวกับกลไกและกระบวนการที่เป็นสาเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและความหลากหลายของการเมืองที่ใช้ความรุนแรงด้วยเช่นเดียวกัน (Tilly, 2003b, p. 438) อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนไม่เห็นด้วยกับการให้เหตุผลของทิลลี่ที่มองว่าความรุนแรงต้องเป็นสิ่งที่อยู่ในพื้นที่ของการปะทะทางการเมือง เพราะหากความรุนแรงถูกแยกออกจากการเมืองตามแบบมุ่มมองของอาเร็นด์ท์ ก็จะทำให้ความรุนแรงเป็นเรื่องที่ไม่น่าพึงปรารถนา และส่งผลให้รัฐบาลมุ่งไปสู่เพียงเส้นทางของความพยายามในการหาทางระงับความรุนแรงดังกล่าวเพียงเส้นทางเดียว บทความนี้แย้งว่ารัฐบาลพยายามหาทางในการปราบปรามการใช้ความรุนแรง ไม่ใช่เพราะความรุนแรงเป็นสิ่งที่อยู่นอกวงขอบทางการเมือง แต่เพราะความรุนแรงเป็นสิ่งที่อาจจะกระทบกับความสันติคลอนในการดำรงอยู่ของรัฐบาลต่างหาก และยิ่งเราจัดวางความรุนแรงให้อยู่ในวงขอบของ

การเมืองเท่าไร ก็จะต้องทำให้ความรุนแรงเป็นสิ่งที่ถูกสร้างความชอบธรรมในการมีอยู่มากขึ้นเท่านั้น

นอกจากนี้ ในขณะที่แนวคิดของอาเร็นด์ท์อย่างแนวคิดเรื่องอารยะขัดขืน เกี่ยวข้องกับทั้งความเป็นไปได้ในการรักษาการเมืองแบบเก่า และความเป็นไปได้ในการลบล้างการเมืองแบบเก่าเพื่อนำไปสู่การสร้างการเมืองแบบใหม่ ในทางตรงกันข้าม มุมมองเรื่องการปะทะทางการเมืองของทิลลีและแหวโรว์กลับมีตัวชี้วัดที่ยืนยันถึงเป้าหมายในการดำเนินการเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ในการสร้างความไม่ต่อเนื่องทางการเมืองเพียงทางเดียวเท่านั้น อีกทั้งมุมมองเรื่องการกระทำรวมหมู่ของทิลลีและแหวโรว์ ยังวางอยู่บนฐานของการได้ผลประโยชน์ร่วมกันของพันธมิตรที่ตัวแสดงหลักได้ดึงเข้ามาเกี่ยวข้องและสร้างฐานอำนาจเพื่อปะทะกับฐานอำนาจเดิม ด้วยเหตุนี้ บทความเรื่องนี้จึงเสนอว่า มุมมองของอาเร็นด์ท์และนักสังคมวิทยาเชิงโครงสร้าง แสดงให้เห็นถึงแนวทางในการมองการปะทะทางการเมืองที่แตกต่างกัน โดยแนวคิดเรื่องอารยะขัดขืนของอาเร็นด์ท์ เป็นมโนทัศน์ที่มีลักษณะของเป้าหมายอยู่ที่ตัวเอง (end in itself) ซึ่งก็คือการที่ผู้คนจำนวนมากเข้ามาแลกเปลี่ยน เจรจา ในลักษณะของการไม่เห็นด้วยกับผู้มีอำนาจ และกระทำการบางอย่างที่แสดงออกถึงความไม่เห็นด้วยร่วมกันอย่างเสรีในฐานะเป้าหมายในตนเองตามนัยของความเป็นการเมือง ในขณะที่เดียวกับผู้เขียนเสนอให้จัดวางแนวคิดเรื่องการปะทะทางการเมืองของนักสังคมวิทยาเชิงโครงสร้างในลักษณะของกระบวนการ (process) ที่มุ่งไปสู่เป้าหมาย ซึ่งก็คือการบรรลุผลประโยชน์ของพันธมิตรร่วมกัน

อย่างไรก็ตาม ทั้งอาเร็นด์ท์และนักสังคมวิทยาเชิงโครงสร้างกลับเห็นพ้องต้องกันว่า การกระทำการอารยะขัดขืนที่อยู่ภายในขอบเขตของการเมืองนั้นไม่ใช่การกระทำในเชิงปัจเจก หากแต่เป็นการกระทำร่วมกันของผู้คนหลากหลาย การพิจารณาตามแนวทางดังกล่าวได้สร้างความชัดเจนให้กับแนวคิดเรื่องการเมืองเรื่องการปะทะว่าเป็นแนวคิดที่ใช้การอธิบายในระดับโครงสร้าง (structure) ไม่ใช่ในระดับตัวแสดง (agency) เนื่องจากเป็นแนวคิดที่ต้องอาศัยปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในเชิงกว้าง กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ อาเร็นด์ท์ปฏิเสธอย่างแข็งขันต่อการดำเนินการอารยะขัดขืนในลักษณะของปัจเจก เพราะความสำเร็จของการปะทะทางการเมืองในเรื่องอารยะขัดขืนตามความคิดของอาเร็นด์ท์เกี่ยวข้องอย่างมากกับการเปิดพื้นที่ให้ผู้คนที่หลากหลายที่ซึ่งทิลลีและแหวโรว์ เรียกว่า ‘การกระทำรวมหมู่’ ได้เข้ามาร่วมกระทำการอารยะขัดขืนต่อต้านผู้มีอำนาจในขณะนั้นนั่นเอง

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้อยู่ภายใต้โครงการวิจัยเรื่อง วงศาคณาจารย์ว่าด้วยธรรมชาติของมนุษย์ และรัฐในปรัชญาการเมือง งบประมาณสนับสนุนโดยทุนอุดหนุนการวิจัย คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

References

- Akarapattananukul, Y. (2020). Sovereignty and political theology: From Plato's theory of forms to Augustine's idea of the will of god. *Journal of Social Sciences, Naresuan University*, 16(1), 1–19. <https://doi.org/10.14456/jssnu.2020.1> [in Thai].
- Agamben, G. (1995) *We refugees. Symposium: A Quarterly Journal in Modern Literatures*, 49(2), 114–119.
- Arendt, H. (1958). *The human condition*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Arendt, H. (1963). *Eichmann in Jerusalem: A report on the banality of evil*. London: Penguin.
- Arendt, H. (1969). *On violence*. New York: Harcourt.
- Arendt, H. (1972). *Crises of the republic*. London: A Harvest Book.
- Arendt, H. (1976). *The origins of totalitarianism*. New York: Harvest Book.
- Arendt, H. (1994). *Essays in understanding: 1930–1954: Formation, exile, and totalitarianism*. New York: Schocken.
- Arendt, H. (2005). Introduction into politics. In J. Kohn (Ed.), *The promise of politics* (pp. 93 – 200). New York: Schocken Books.
- Arendt, H. (2006). *On revolution*. London: Penguin.
- Baum, D., Bygrave, S., & Morton, S. (2011) Hannah Arendt 'after modernity'. *New Formation*, 71(1), 6–13.
- Dillinger, J. (2015). Tyrannicide from ancient Greece and Rome to the crisis of the Seventeenth century. In R. D. Law (Ed.), *The Routledge History of Terrorism* (pp. 15 – 27). Abingdon: Routledge.

- Duarte, A. (2007). Hannah Arendt, biopolitics, and the problem of violence: From animal Labourans to Homo Sacer. In R. H. King & D. Stone (Eds.), *Hannah Arendt and the uses of history: Imperialism, nation, race, and genocide* (pp. 21–37). New York: Berghahn Books.
- Greenberg, M. (2007). Concerning Hannah Arendt: She knew she was right. *The Yale Review*, 95(1), 74–100.
- Hanagan, M., Moch, M., & Brake, W. (1998). Challenging authority: The historical study of contentious politics. In M. Hannagan, M. Moch, & W. Brake (Eds.), *Challenging authority* (pp. ix–xxix). Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Khompot, S. (2020). Politics of recognition: The social theory of Axel Honneth. *Journal of Social Sciences, Naresuan University*, 16(1), 85–118. <https://doi.org/10.14456/jssnu.2020.4> [in Thai].
- McAdam, D. (1982). *Political process and the development of black insurgency, 1930–1970*. Chicago: University of Chicago Press.
- Mouffe, C. (2007). Artistic activism and agonistic spaces. *Art and Research: A journal of Ideas, Contexts and Methods*, 1(2), 1–5.
- Moruzz, N. C. (2000). *Speaking through the mask: Hannah Arendt and the politics of social identity*. Ithaca: Cornell University Press.
- Tarrow, S. (2013). Contentious politics. In D. A. Snow, D. D. Porta, B. Klandermans, & D. McAdam (Eds.), *The Wiley–Blackwell encyclopedia of social and political movements* (pp. 1–4). Oxford: Blackwell.
- Tarrow, S., & Tilly, C. (2007). Contentious politics and social movements. In C. Boix & S. C. Stokes (Eds.), *The Oxford handbook of comparative politics* (pp. 435–460). Oxford: Oxford University Press.
- Tilly, C. (2003a). *The politics of collective violence*. Cambridge studies in contentious politics. Cambridge: Cambridge University Press.

Tilly, C. (2003b). Large-scale violence as contentious politics. In W. Heitmeyer & J. Hagan (Eds.), *International handbook of violence research* (pp. 437–458). New York: Kluwer Academic Publishers.

Tilly, C., & Tarrow, S. (2015). *Contentious politics*. Oxford: Oxford University Press.